

КУЛЬТУРНО-ЦІННІСНІ ВИМІРИ ПОЛІТИКИ

УДК 323.15

*Семко Вадим Леонідович,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук
Київського національного університету
будівництва і архітектури*

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ТЕОРЕТИЧНИЙ КОНЦЕПТ КРИЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ ТА ВИКЛИКІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Досліджуються механізми та особливості становлення української національної ідентичності у контексті наукового аналізу феномену ідентичності та поточних соціально-політичних процесів.

Ключові слова: ідентичність, етнос, нація, глобалізація, суверенітет.

Поняття «ідентичність» є однією з базових категорій для усього комплексу суспільно-політичних наук, оскільки об'єктом вивчення цих наук є суспільство, як сукупність індивідів, а ключовою соціальною рисою індивіда є самоідентифікація. Ідентичність суспільства, у свою чергу, формується сукупністю ідентичностей індивідів.

Сьогодні, використовуючи поняття ідентичність автори віддають данину моді і не завжди чітко уявляють собі понятійне поле, етимологію і теоретичні підвалини ідентичності [3, с. 144 – 145].

Такий поверхневий підхід до використання етнополітичних термінів і категорій, особливо у публіцистиці та політичній риториці є, нажаль дуже поширеним. На думку Л. Нагорної «нечіткість у застосуванні етнічної термінології увійшла у звичку» [7, с. 15]. Між тим, у випадку з поняттям «ідентичність» мова йде про один з фундаментальних, системоутворюючих елементів суспільства та держави, чим і пояснюється велика увага, яку фахівці приділяють проблемі ідентичності. У стабільних суспільствах проблема ідентичності не постає гостро, оскільки кожен індивід знає і відчуває свою приналежність, а у сфері політики та ідеології держава проводить чітку, впевнену політику а решта політичних сил демонструють єдність у поглядах на ідентичність. Проте, у періоди значних суспільно-політичних трансформацій, коли «минуле нестерпно, а майбутнє невизначено» [3, с. 151]. Проблема ідентичності виступає на перший план. Ідентичність здатна визначати національні інтереси та напрямок розвитку суспільства, або ж призвести до його дезінтеграції та розпаду.

Сьогодні можна впевнено констатувати, що українське суспільство у повній мірі зіштовхнулось з кризою ідентичності. Сутність цієї кризи полягає у значних за своєю потужністю різноспрямованих ідеологічних векторах, що впливають на процеси самоідентифікації українського соціуму як з зовні, так і з середини. З набуттям незалежності Україна опинилась перед необхідністю розбудови власної національної ідентичності на тлі розмаїття «старих» ідентичностей, що склались в українському суспільстві ще у радянську добу, які відразу увійшли у конфлікт з українською етнічною ідентичністю, яка на початку 1990-х років переживала бурхливий ренесанс. Ситуація ускладнювалась глибокою соціально-економічною кризою дев'яностих років, але, практично відразу українське суспільство почало відчувати активний експорт нових проектів ідентичності, які активно пропанують, а, подекуди і прагнуть нав'язати зовнішньополітичні сили, що змагаються між собою за Україну як ключову складову власного геополітичного ареалу. Мова йдеться про Російську Федерацію, яка постійно «нагадує» Україні про її належність до «триєдиного союзу слов'янських народів», належність до «російського світу» та неприпустимість і згубність будь яких спроб інтеграції до західної цивілізації. З іншого боку Україна опинилась

під неминучим за умов глобалізації щільним потоком ліберальної ідеології та атрибутів ідентичності постмодерна.

Проте, власне феномен ідентичності не є надбанням сучасності. Ідентичність – невід’ємний елемент індивіда, що живе у суспільстві та суспільства, що складається з індивідів. Ідентичність не є пасивним приймачем зовнішніх впливів. Маючі складну, багатопланову структуру ідентичність не лише сприймає оточуюче середовище або чинить йому спротив. Вона здатна творчо засвоювати його спричиняючи на нього зворотній вплив.

Завданням статті є дослідження стану та перспектив української національної ідентичності в умовах жорсткої «боротьби ідентичностей», в середині якої Україна опинилась сьогодні.

Термін «ідентичність» походить від лат. *Identifico* – ототожнюю. У науковий обіг термін «ідентичність» запровадив Е. Еріксон визначаючи її як «почуття особистої тотожності та історичної безперервності особистості». За Еріксоном ідентичність існує на двох рівнях: індивідуальному, який передбачає сприйняття себе, як тотожного і усвідомлення безперервності свого існування у просторі та часі, та соціальному, на якому індивід усвідомлює визнання іншими своєї тотожності і безперервності. Кожен з цих рівнів ідентичності має два полюси: позитивний – то, яким індивід повинен бути з точки зору свого соціального оточення, та негативний – то, яким він не повинен бути [3, с. 144]. На думку А. Циганкова, національна ідентичність – це культурна норма, що відбиває емоційні реакції індивідів по відношенню до своєї нації та національної політичної системи [3, с. 153]. М. Шульга визначає ідентичність, як «нерозривний зв'язок особи зі спільністю, ототожнення людини з певною суспільною групою, вкорінену в духовному світі особи систему цінностей, ідеалів, норм відповідної спільності, що виявляється як стійке ядро» [11, с. 93].

Грунтовний аналіз феномену ідентичності здійснив В. Кочетков. Принципові риси ідентичності він формулює наступним чином. У сучасному суспільстві ідентичність неминуче набуває багаторівневого характеру, тому кожному індивіду притаманний певний набір ідентичностей, які проявляються, виступають на перший план, або навпаки, свідомо або несвідомо відводяться у глибини особистості за тих або інших обставин. Ідентичності являють собою конструкти. Індивіди самі конструюють свої ідентичності за бажанням, необхідністю або за примусом. Ідентичності – уявлені сутності – те, що індивіди думають про себе, і до чого вони прагнуть. Ідентичність ситуаційна – вона може виникати або зникати, посилюватись або слабшати в залежності від конкретних обставин або факторів. «Ширина» ідентичності може змінюватись. Так для німців та французів європейська ідентичність виходить на перший план у випадку протиріч з США або Японією. Серед представників кавказьких народів виникає спільна кавказька ідентичність коли вони опиняються у російських містах. Виключно важливою для розуміння феномену ідентичності є поняття «значимого Іншого» запроваджене Ч. Кулі та Дж. Мідом. Відповідно до нього категоризація спільнот, завдяки якій відбувається самоідентифікація індивіда і спільноти в цілому, протікає за принципом «свої» та «інші» [3, с. 150]. Прояви національної ідентичності – це почуття приналежності, спільності або, навпаки, відторгнення. Національна ідентичність визначається двома характеристиками: спільність – ступень однорідності нації, яка досягається міфами та уявленнями про свою історію, територію, інститути, мову та релігію (внутрішній вимір ідентичності), та відмітність – демонструє, наскільки схожа або відмінна нація від інших націй – членів міжнародного співтовариства (зовнішній вимір ідентичності) [3, с. 154].

В структурі національної ідентичності В. Кочетков виокремлює три компонента: когнітивний – знання про особливості власної нації та усвідомлення себе її членом; афективний – емоційне ставлення до своєї та до інших націй; поведінковий – відповідність нормам поведінки своєї нації [3, с. 154].

Зміни національної ідентичності відбуваються в наслідок збільшення напруги між старими та новими смислами які утворюють ідентичність і, як правило, виникнення кризи

ідентичності в наслідок цього. Зміни ідентичності відбуваються за двома сценаріями – зміна форми та ідентичності. Форма ідентичності може змінюватись революційним або еволюційним шляхом. Еволюційні зміни відбуваються шляхом поступової адаптації країни до внутрішнього або зовнішнього тиску. Революційного характеру зміни ідентичності набувають у випадку, коли суспільство повинно відповісти на виклик велетенський та всеосяжний за своїм потенціалом [3, с. 154].

Ідентичність формується у процесі надання змісту реальності шляхом встановлення або переустановлення певних цінностей. В. Кочетков виокремлює у цьому процесі три стадії. На першій стадії у наслідок історичних практик у суспільстві з'являються нові змісти що допускають інше тлумачення минулого та сучасного. На цій стадії нові змісти активно заперечуються і спричиняють мінімальний вплив на домінуючий дискурс та попередній зміст що покладений у його основу. На другій стадії нові змісти завдяки сприятливому збігу обставин, історичним практикам, що повторюються та цілеспрямованій діяльності певних політичних акторів збільшують свій вплив на суспільство, поширюються у ньому, і, нарешті набувають чільного статусу. Нарешті на третій стадії формування ідентичності досягає стадії на якій нові змісти успішно консолідувались і використовуються у соціальній та політичній площині [3, с. 155 – 156]. Проте одночасно з цим виникають нові змісти та історичні практики, що ініціюють початок новим змінам у ідентичності. Таким чином ідентичність безперервно змінюється у процесі безперервного змагання між старими та новими змістами [3, с. 156].

В. Кочетков наступним чином формулює різницю між національною та етнічною ідентичностями. Етнічна ідентичність – почуття лояльності і приналежності до етнічної групи. Вона не має відношення до державних інститутів, які зазвичай призводять до виникнення національної ідентичності [3, с. 157].

Відштовхуючись від класичного («сталінського») визначення нації що В. Кочетков визначає її як «групу людей, що пов'язані спільністю економічного життя, території і об'єднаних спільними політичними інститутами» [3, с. 157].

Відмінності нації від етносу за В. Кочетковим полягають у наступному: головна ознака нації, що відрізняє її від етносу – наявність національної ідеї, як «ідеального зразка, критично відрефлексованого проекту майбутнього що відстоюється, здатного мобілізувати членів суспільства до спільних дій»; нація за своєю природою полі етнічна або надетнічна; лише нація потребує державного та юридично-правового оформлення; наявність багатозарової поліфонічної культури, що претендує на світову значимість [3, с. 158].

Рубіж XX та XXI століть ознаменувався становленням та бурхливим розвитком нової парадигми міжнародних відносин – конструктивізму, що дає підстави дослідникам говорити про «конструктивістський переворот» у міжнародних відносинах. Його сутність полягає у тому, що традиційні механізми та інститути міжнародних відносин – національні інтереси, коаліції держав, їх політичне протистояння, і, передусім державний суверенітет є атрибутами минулої історичної епохи. Сьогодні вони відходять на другий план поступаючись ідентичності як провідному фактору міжнародних відносин [1].

Конструктивізм не лише наділяє ідентичність якісно новими рисами, а й ставить її у голову кута усієї сучасної історичної епохи. З точки зору конструктивізму ідентичність не тільки і не стільки відображає оточуючу дійсність, скільки створює соціальні події, норми та процеси [4, с. 101].

В. Лапкін констатує: «Розмиття традиційних патернів ідентичності, що провокується процесами глобалізації виявляє різноспрямовані орієнтири ідентифікаційних процесів. В одному випадку об'єктом ідентифікації стає всесвітнє громадянство що засновано на універсальних нормах правилах і принципах глобального ринку і фінансових трансакцій. Альтернативою йому є вимушений перегляд основ попередньої, національної ідентичності, що зорієнтована на явний або латентний образ «класичної» національно-територіальної держави. На тлі девальвації відповідних національних цінностей різко посилюється або

відроджується значимість уявлень про етнічну, релігійно-конфесійну, цивілізаційну та інші ідеалотипічні моделі ідентичності, які раніше були другорядними» [5, с. 50].

Спроби сучасних національних держав боротись за збереження та відтворення свого єдиного національного культурного простору наштовхуються на спротив двох основних різноспрямованих процесів: культурного та інформаційного глобалізму, що уніфікує ідентифікаційні образи (та створює нові сік) – з одного боку, і розпад громадянської (національної) солідарності під напором сепаратистських зазіхань етнічних, релігійних, мовних, субкультурних співтовариств – з іншої [5, с. 51]. Щодо етнічної площини, то у першому випадку виникає етнічна індиферентність – байдужість до етнічних атрибутів ідентичності, у другому «захисна реакція» етнічної ідентичності призводить до виникнення її деструктивних форм: етноегоїзму, етноізоляціонізму та етнофанатизму [2, с. 64].

І. Семененко ще більш категоричний у своїх висновках: на його думку глобалізація ідентичності призведе лише до формування ідентичності споживача, яка відмітає усі соціокультурні, історичні та етнічні змісти ідентичності, замінюючи їх єдиним змістом – споживанням товарів [10, с. 8 – 23].

Що ж саме являє собою українська ідентичність сьогодні, і які її перспективи на майбутнє у контексті означених процесів трансформації ролі і змісту етнічності у добу глобалізації? Проблема етнічної ідентичності населення України визначається двома суттєвими факторами: яскраво вираженою регіональною ідентифікацією та розбіжністю у етнічній приналежності громадян та їх рідній мові. Найпомітніші ідентифікаційні суперечності властиві прикордонним регіонам (Галичина, Закарпаття, Буковина, АР Крим, Донбас). Результати дослідження ідентифікаційних особливостей у географічно найбільш віддалених містах східного і західного регіонів (у Донецьку і Львові) дають підстави для низки висновків про різницю між специфікою системи ідентичностей для представників обох регіонів і міст. Так, за висновками Г. Палій «Для представників Донецька пріоритетними виявилися соціально-професійні, вікові, політико-ідеологічні й геополітичні (передусім із орієнтацією на радянське, російське) чинники ідентичності, тоді як для представників Львова — етнічні, релігійні, національні чинники ідентичності». Утім, «розбіжності у специфіці проявів ідентичності між представниками молодшого покоління обох регіонів нівелюються: показники самоідентифікації «громадянином України» для молодшого покоління у Львові та в Донецьку становлять понад 90 %, що, зокрема, свідчить про «зближення ідентифікаційних моделей» молодшого покоління» [8, с. 39].

Дослідження специфіки мовної, етнічної та конфесійної орієнтацій фіксують помітні розходження між різними регіонами на формування яких впливають фактори об'єктивного порядку: історія, особливості економіки і культури, а також суб'єктивні, такі як діяльність регіональної адміністрації, політичних партій, громадських рухів, інститутів освіти, культури, засобів масової інформації.

У той же час деякі дослідники схильні розглядати феномен ідентичності у широкому контексті, не обмежуючи його лише етнічними дефініціями, визнаючи при цьому етнічну складову ідентичності як одну з фундаментальних. Так, М. Михальченко вважає, що одномірна ідентичність («я – радянська людина») є атрибутом тоталітарного суспільства. У сучасних же умовах вона поступається місцем складній системі політичних й ідеологічних підстав ідентичності, що, по-перше, є відображенням аморфного, перехідного стану суспільства, по-друге – безкрайнього політичного та культурного плюралізму як реакції на тоталітаризм у минулому [6, с. 25].

Окремо М. Михальченко характеризує процеси становлення самоідентифікації індивідів у пострадянській Україні як «переідентифікацію», в результаті якої сформувалися чотири типи ідентичності. «Традиціоналісти» – орієнтовані на минуле, яке для них є джерелом позитивних спогадів та почуттів (ці люди не сприймають українську національну ідею). «Прожектери-футуристи» – покладають свої сподівання із проектів майбутнього (глобалісти, космополіти для яких національна ідея щось другорядне та застаріле).

«Прагматики-сучасники» – на перше місце ставлять реалізацію власних соціальних та економічних інтересів (для них сприйняття національної ідеї суто прагматичний вчинок зовнішнього плану). «Націонал-патріоти», для яких українська національна ідея – це внутрішнє переконання, ідейний мотив мислення і дій [6, с. 24].

Традиційна українська етнокультурна ідентичність міститься на історичному образі українця сформованого протягом XIX – XX століть у межах романтично-народовського дискурсу і певною мірою оновленому консервативно-революційною ідеологією націоналізму середини XX століття. Символічні атрибути цього напрямку — пантеон національних героїв (Т. Шевченко, І. Франко, М. Грушевський, та ін.), оформлений фольклорно-ритуальний антураж побуту і колективних маніфестацій, козацький ідеал особистої самореалізації, національно-культурні й політичні ритуали, і, звичайно, українська мова, як найголовніший інструмент утвердження даного типу ідентичності.

Імперська російська культурна традиція (ідентичність) бере початок у дореволюційній дійсності і спирається на авторитет російської культури XIX - XX століть, що значною мірою визначала формування культурних вподобань і світоглядних настановлень більшості громадян України. Сьогодні ця традиція справляє переважно прихований інерційний вплив, який від того не стає менш значущим. Зокрема, він лежить в основі переконання значної кількості громадян України різного етнічного походження в тому, що російська мова більше надається для «високого» стилю спілкування як на побутовому рівні, так і в сфері культури, науки, і загалом володіння нею є ознакою вищого культурного розвитку, освіченості, певного соціального статусу індивіда. Водночас, ідеологічні репрезентанти цієї течії — політичні організації «Русский блок», «Русское собрание», адепти «білогвардійської» субкультури, шанувальники ідеологічно заангажованих творів на кшталт «Білої гвардії» М. Булгакова в сучасних умовах не знаходять значного суспільного відгуку і підтримки.

Ідеологічна й психологічна спадщина комунізму, що лежить в основі ідентичності «радянської людини» досить чітко означена і досить агресивно репрезентована її прихильниками і носіями. Їх категоричність пов'язана з тим, що позитивні радянські атрибути — уявне соціальне благополуччя і особистісний успіх — для значної кількості громадян України закорінені в їхньому власному досвіді. Принаймні, такими уявляються роки до перебудови з позицій нинішнього стресогенного, нестабільного і позбавленого віри в справедливість життя більшості громадян. Поширеність і популярність такої форми самоідентифікації свідчить не стільки про актуальність ідеології, скільки про психологічну реакцію людей, що опинилися в умовах боротьби за виживання і не мають іншого ідейного досвіду самоопанування і самоорганізації, окрім комуністичної риторики.

До четвертого типу ідентичності слід віднести ліберальну вестернізацію, початки якої слід шукати в добі трансформаційних процесів перебудови 1980 - 1990 років, коли впровадження стереотипів ліберального суспільства здійснювалося за методикою «розбещення» членів пуританської ідеократичної спільноти. Маніпулятивні мес-медійні техніки успішно долали тоді bastiони старої пропаганди, але, як зауважує М. Розумний, засоби своєрідним чином вплинули на мету. «Замість засвоєння ідеалу самоврядної і відповідальної особистості, сумлінного громадянина і щирого патріота, на якому тримається суспільний уклад західних демократій, на пострадянському просторі утвердився інший соціальний стандарт — цинічний індивідуалізм, культ споживання, повна автономність соціальних груп, недовіра до держави і заперечення ідейних мотивацій як таких» [9, с. 95-97].

Отже, як бачимо, з чотирьох основних типів ідентичності, виокремлених у сучасному українському суспільстві вказаними дослідниками, лише «націонал-патріоти», представники «традиційної української етнокультурної ідентичності» і «імперської російської культурної традиції» за типологією М. Розумного мають ідейною основою своєї ідентичності чітко окреслену та яскраво виражену етнічність. При цьому політичні репрезентанти цих напрямків ідентичності від початку дев'яностих років не здобули вагомих

позицій у державі та владі України: національно-демократичні сили, уособлюванні «Народним Рухом», пережили апогей своєї популярності на початку доби незалежності і пізніше відійшли на другий план під натиском соціально-економічних проблем. Національно-радикальні політичні партії регулярно отримують на виборах вкрай незначний відсоток голосів виборців, а послідовники «імперської російської культурної традиції» взагалі являють собою маргінальні групи, які не мають істотного впливу на політичні процеси.

У той же час у жодному випадку не можна казати про те, що етнічна ідентичність в соціально-політичному житті України відійшла на другий план. Етнічна самоідентифікація є однією з основних складових особистості людини. Навіть коли індивід відверто декларує власний космополітизм його етнічна ідентичність нікуди не зникає – вона знаходиться у «сплячому» стані і може проявитись за певних обставин (передусім в умовах політизації етнічності) перетворюючись на основну ідентичність особи.

Спираючись на динаміку електоральних уподобань виборців можна констатувати, що найбільш поширеними в українському суспільстві є саме «радянський» та «ліберально-економічний» тип ідентичності. Останній – найбільш етнічно незаангажований – включає в себе два великих підтипи: переконаних лібералів-західників, для яких цінності і стандарт життя сучасного західного суспільства є незаперечним зразком до якого слід прагнути (до них відноситься і молодь, зорієнтована на західну масову культуру), і широкі прошарки населення, які у сучасних ринкових умовах сконцентрували зусилля на реалізації власних матеріальних потреб. Ідентичність «радянської людини» також зорієнтована передусім на радянські соціальні цінності та економічні принципи, і, на перший погляд, так само відтісняє на другий план етнічну проблематику.

Таким чином, «радянська» ідентичність є ідентичністю, що орієнтує індивіда на російські культурні цінності та «ліві» соціально-політичні принципи, хоча при цьому не заперечує власної, «істинної» етнічної самоідентифікації індивідів – носіїв ідентичності «радянської людини». Зрештою, поширеність «радянської» ідентичності в сучасному українському суспільстві зумовлена, на наш погляд, переважно соціально-економічними проблемами, ефективне вирішення яких сприятиме її згасанню.

Метою українського суспільства та держави є розбудова української національної ідентичності, що офіційно декларується і владою, і опозицією, і містецькою та інтелектуальною елітою. Проте бачення та розуміння української національної ідентичності, та нерозривно пов'язаних з нею української нації та національної ідеї у них різне.

Національно-орієнтовані політики, інтелектуали та мітці фактично зрівнюють «національне» та «етнічне», що, по-перше, уніможливорює створення повноцінної нації та завершеної національної ідентичності, по-друге посилює напругу та підвищує рівень конфліктності на етнічному ґрунті. До того ж етнонаціональна тематика активно використовується українським політикумом у політичній боротьбі. При цьому демонструється, по-перше, виключна легковажність у користуванні етнічними почуттями, які є системоутворюючими для суспільства, по-друге, повна відсутність наукового підходу і розуміння етнонаціональних проблем.

Відсутність наукового розуміння ідентичності веде суспільство до найбільш серйозної пастки на шляху розбудови української національної ідентичності. Офіційно проголошений курс на інтеграцію України у світове співтовариство, серед іншого має на меті її дистанціювання від геополітичної орбіти Росії та зміцнення державного суверенітету. Проте це фактично означає занурення України у бурхливий вір глобалізації. Процеси глобалізації український політикум схильний розглядати як об'єктивну даність, хоча науковці, критично аналізуючі їх відкрито говорять про несумісність глобалізації з державним суверенітетом, а саме на ньому ґрунтується національна ідентичність, як атрибут національного суспільства.

Криза державного суверенітету об'єктивна даність. Держава зазнає тиску «зверху», «знизу» і «ззовні». «Зверху» державний суверенітет підривається наднаціональними

організаціями та інститутами, які все частіше втручаються у його прерогативи. «Знизу» державний суверенітет піддається ерозії з боку структур громадянського суспільства. «Ззовні» суверенітет руйнує активізація неурядових груп та організацій. «Глобалізація позбавляє людину звичних, стійких орієнтирів. <...> Досягнення надійної ідентичності і можливість її виникнення взагалі стануть проблематичними, а «відмова від ідентичності» має стати єдиною можливою поведінкою людини» [3, с. 151]. Навіть апеляції до європейських цінностей та європейської ідентичності України виглядають дедалі сумнівними, оскільки, власне європейська ідентичність, принаймні у її звичному розумінні, знаходиться у стані кризи що викликана конфліктом з процесами глобалізації. Мова йдеться про численні конфлікти з афро-азіатськими емігрантами на етнічному та релігійному ґрунті, кризу християнських цінностей, при тому, що для європейської ідентичності саме християнство є системоутворюючою віссю, та посилення у європейських країнах на цьому тлі радикальних «правих». Проте відмова від курсу на інтеграцію у світове співтовариство неминуче буде штовхати Україну на Схід, у геополітичні «обійми» Росії.

Російська Федерація після розпаду СРСР також постала перед кризою національної ідентичності, причому у значно більш гострій формі ніж решта пострадянських країн: росіяни втратили самосвідомість громадян світової наддержави, «старшого брата» багатонаціональної «родини народів», а простір колишньої 1/6 частини суші звузився до кордонів РФСР. До того ж російсько-радянська ідентичність відразу відчула агресивний наступ на власні символічні складові що проявилось у глибокій ревізії історії Росії-СРСР та експансії ліберальних цінностей, тією чи іншою мірою несумісних з російським менталітетом. Проте від початку 2000 рр., за президенство В. Путіна криза російської ідентичності загалом була подолана цілеспрямованими заходами, спрямованими передусім на зміцнення державного суверенітету. Сьогодні Російська Федерація разом з Китаєм, Індією та Японією відноситься до країн, які успішно модернізуючись, одночасно протистоять наступу глобалізації зберігачі власну національну ідентичність, і передусім, державний суверенітет. Очевидно, що зближення з Російською Федерацією для України неминуче буде супроводжуватись експансією російської ідентичності, ідеологічна база якої вже тривалий час розробляється та експортується відповідними російськими колами.

У якості висновків можна зазначити наступне. Завдання розбудови української національної ідентичності нерозривно пов'язано зі збереженням та зміцненням державного суверенітету України. Серед моделей ідентичності наявних в сьогоденній Україні відверто деструктивний характер мають радикально-націоналістичний та великоросійсько-шовіністичний типи ідентичності, які, проте не користуються популярністю в українському суспільстві і мають обмежану соціальну базу. Більша частина громадян України є носіями української етнічної або радянської ідентичності. Характерними рисами цих моделей ідентичності є те, що вони: 1) не мають чіткого кордону між собою і можуть органічно поєднуватись на рівні індивідуальної свідомості; 2) не мають чіткої кореляції з мовними ознаками індивідів – білінгвізм, за якого і російська і українська мова є рідними, це прямий наслідок органічного поєднання цих моделей ідентичності; 3) у етнорегіональній структурі України виокремлюються регіони де українська або радянська ідентичність переважають, проте загалом, вони є однаково поширеними на більшій частині території України; 4) українська національна ідентичність має базуватись саме на органічному синтезі цих двох основних типів ідентичності.

Необхідними умовами розбудови української національної ідентичності є неприпустимість політичних спекуляцій на етнополітичному ґрунті та ототожнення української національної ідентичності виключно з якоюсь одною моделью ідентичності з наявних в українському суспільстві, ґрунтовне науково-експертне супроводження політичного процесу.

Література:

1. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман // М.: «Медиум». – 1994. – 323с.
2. Истомина О. Б. О типах этнической идентичности / О. Б. Истомина // Социс. – 2011 - №11. – С. 61 – 65.
3. Кочетков В. В. Национальная и этническая идентичность в современном мире / В. В. Кочетков // Вестник Московского университета. Серия 18. Социология и политология. 2012. №2. С. 144 – 162.
4. Кочетков В. Идентичность в международных отношениях: характеристики, роль и пути формирования / В. Кочетков // Вестник Московского университета. Серия 18. Социология и политология. 2010. №2. С. 100 – 114.
5. Лапкин В. В. Модернизация, глобализация, идентичность. Общие проблемы и российские особенности / В. В. Лапкин // Полис. - 2008. – №3. – С. 50 – 58.
6. Михальченко М. І. Українська національна ідея як регулятивна сила в загальнодержавному і регіональному масштабах / М. І. Михальченко / Регіональні версії української національної ідеї: спільне і відмінне. Зб. Статей. – К.: Світогляд, 2005. – 186 с.
7. Нагорна Л. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі / Л. Нагорна // Політичний менеджмент. – 2003. - №2. – С. 14 – 30.
8. Палій Г. Становлення єдиної національної ідентичності в Україні. Вплив регіональної специфіки / Г. Палій // Політичний менеджмент. – 2005. – № 2. С. 38 – 45.
9. Розумній М. Фактори сучасної національної самоідентифікації українців / М. Розумній // Політичний менеджмент. – 2007. - № 1. – С. 93 – 99.
10. Семенов І. С. Дилеммы национальной идентичности: политические риски и социальные приобретения / И. С. Семенов // Полис. – 2009. - №6. – С. 8 – 23.
11. Шульга Н. А. Этническая самоидентификация личности / Н. А. Шульга. – К.: Ин-т социологии НАН Украины, 1996. – 200 с.

Семко В. Л. Национальная идентичность: теоретический концепт сквозь призму украинских реалий и вызовов глобализации

Исследуются механизмы и особенности становления украинской национальной идентичности в контексте научного анализа феномена идентичности и текущих социально-политических процессов.

Ключевые слова: *идентичность, этнос, нация, глобализация, суверенитет.*

Semko V. National identity: a theoretical concept in the light of Ukrainian realities and challenges of globalization

Study the mechanisms and peculiarities of Ukrainian national identity in the context of the scientific analysis of the phenomenon of identity and current socio-political processes.

Keywords: *identity, ethnicity, nation, globalization, sovereignty.*